

Väittelyä.

Pääpainollisen tavun *uo, üö, ie* kantasuomessa.

Otsikossa mainittujen diftongien kehitys kantasuomen tytärkielissä on ollut kolminainen: diftongi on joko säilynyt, tai se on oiennut jälkimäisen komponentin päästessä vallitsevaksi, tai se on oiennut edellisen komponentin voittaessa. Ensimmäinen tapaus on yleisin tytärkielissä, sen jälkeen toinen, harvinaisin on kolmas tapaus.

Selittääkseen eräitä oudoilta näyttäviä äänneilmiöitä E. N. SETÄLÄ ensimmäisenä oletti pitkät vokaalit *ō, õ, ē* ensi tavussa alkuperäisiksi. Prof. KETTUNEN, jonka mielestä niinkään pitkät vokaalit ovat alkuperäisiä, pitää muutosten pääselitysperusteena seuraavan äänteen assimiloivaa vaikutusta vokaaliin. Tästä tulemme heti näkemään esimerkkejä.

Kantansa Kettunen on esittänyt Virittäjässä 1946 s. 19— käydesään kriittisesti tarkastamaan FUF:issa 1941 s. 189 — tätä kysymystä koskevaa kirjoitustani, jonka kannanottoon nähden hän päätyy täysin negatiiviseen tulokseen. Sivuuttaen kaikki ne huomautukset, jotka eivät välittömästi vaikuta pääasiaan ja joista väittelemine olisi polemiikkia polemiikin ilon vuoksi, siirryn tarkastelemaan sukukieliä tätä seikkaa silmällä pitäen. Kaikkia Kettusen huomautuksia en ole ymmärtänyt, ja toisinaan (esim. s. 21) hän panee tililleni sanoja, joita en ole sanonut, ja ajatuksia, joita en ole ajatellut.

V e p s ä s s ä mainitut kantasuomen diftongit ovat muuttuneet pitkiksi vokaaleiksi, jotka sittemmin enimmäkseen ovat lyhenneet. Kuitenkin HJ. BASILIER (SUSA VIII) mainitsee nyt jo kuolleesta Isaijevan murteesta seuraavat diftongilliset, pitkävokaaliset tai lyhytvokaaliset esimerkit, joissa diftongin alkukomponentti on päässyt vallitsevaksi: *süön, süötan, süösketa, müö, tüö, hüö, hüöd, gjuo, hiero* 'sumu', *viäl* 'vielä', *pitine*, 'pieni', *linnob* 'tulee', *šimendan* 'kylvän', *mäl* 'mieli', *mis* 'mies' (myös Lönnrotilla), *mihed* 'miehet'. — Nämä esimerkit Kettunen tahtoo tehdä mitättömiksi. Mutta vaikka olettaisikin Basilier'n merkinneen taitamattomasti joitakin esimerkkejä muistiin, niin varsinkin viimeiset esimerkit ovat sellaisia, että niiden todistusvoimaa ei voi kieltää samalla riistämättä Basilier'ltä tutkijan kunniaa. Nimenomaan *m*-äänteen lindennus on olematon tai siksi heikko, ettei se houkuttele seuraavan vokaalin virheelliseen merkintään.

V a t j a s t a olen maininnut esimerkit *miuz* 'miehusta', *tšihua* 'kiehua', *tšihuttä* 'keittää'. Näissä diftongin alkukomponentti on päässyt vallitsevaksi: *miehus* >> *miuz* jne. Kettunen pyrkii tekemään esimerkit mitättömiksi. Katsotaanpa siis ensimmäistä esimerkkiä.

Kettunen: *mēhus* > *mehus* > *meus* > *miuz*.

Airila: *miehus* > *mīhus* > *mihus* > *miuz*.

Olettamansa kehityskulun tueksi Kettunen huomauttaa, että vatjassa *eu* on olematon diftongi, se on siis kehittynyt *iu*-diftongiksi. Jos meidän olisi lähdeittävä *eu*-diftongista, niin olisi kaksi mahdollisuutta: joko diftongi olisi säilynyt takavokaalisena ja siinä tapauksessa kehittynyt *eu*-diftongiksi, aivan niinkuin *leuka* vatjan *leuka*. Tai *eu* olisi etuvokaalisen *e:n* vaikutuksesta muuttunut *eü*:ksi, aivan niinkuin vatjan *eüz* 'edus'. Jompikumpi. Yllä olettamaani kehityssarjaa tukee lisäksi Korvettulasta merkitty muoto *mīussa*.

Vatjan *tšihua*-muodon, jonka vastine esiintyy jo kreeviniläisissä muistomerkeissä asussa *kīhub*, Kettunen eliminoi huomauttaen sen liittyvän suomen *kīhajaa*, *kīhisee*-tyyppiin. Olisi perin omituista, jos suomen *kīhua*-verbin vastine, joka tunnetaan kaikissa sukukielissä joko diftongillisena tai pitkävokaalisena muotona, mikäli vokaali ei ole kielessä vallitsevien äännelakien mukaisesti lyhennyt (karj.-aun. *kīhuo*, lyydissä *kīhuda*, vir. *keeda*, liiv. *kied*, veps. *kehda*), puuttuisi vain vatjasta ja korvattaisiin siellä eri lähtöä olevalla *kīhua*-verbillä. Oletus on varsin epätodennäköinen. Arvonsa on myönnettävä kreeviniläisissä muistomerkeissä esiintyvälle *kīhub*-muodolle, joka tukee nykyvatjan muotoja *tšihua* ja *tšihuttä*.

Mutta koko tätä ilmiötä on tarkastettava laajempaa taustaa vastaan.

Etelä-Pohjanmaalla on LAUROSELAN mukaan tyyppi *tūho(n)*, *rūho*, *tūhō(n)*, *mūhä*, *mūhāne(n)*, *mīhet*, *mīhiä* (ÄHTEPM II s. 13), ja Tornionkin murteessa on pari tähän kuuluvaa muotoa: *rūho*, *nūha*, vieläpä *tūhä* (< *tūhā*). Kenties voisi tässä vielä mainita Tornion *tūhān*, *sūhān*, *vihān*, Kemin *tūhan*, *sūhān*, *vihān*. (Pidän todennäköisempänä, että puheenalainen muutos on tässäkin ilmenevä, kuin että muodot olisivat I inf:n vaikuttamia analogioja.) Mutta tärkeämpää on, että satunnaisia esimerkkejä samasta äännekehityksestä on myös läntisen etelä-Hämeen murteessa: *rūho*, *nūha* (EEVA LINDÉN Kaakkois-Hämeen murteiden äännehistoria II s. 18), tärkeämpää siksi, että tässä murteessa ja vatjassa on muutenkin huomattavia yhteisiä piirteitä. En siis epäile vatjan *mīhus*, *tšihua*, *tšihuttā*-tyypin yhdistämistä edellisiin. Tyyppiä vielä kartuttavat vatjan *sihē* (< *siehen*) ja SJÖGRENIN mainitsema *ruho*, joka ei esiinny vain tilapäisesimerkkinä, vaan nimenomaan valaisemassa *uo*-diftongin edustusta vatjassa. En myöskään epäile sitä, että viron murremuodot *mihe* 'miehen', *tuhī*, *tuhik* 'tuohi' jotka WIEDEMANN mainitsee sanakirjassaan (ks. myös kielioppia s. 409), ovat saman kehityksen ilmenemisiä. Prof. SAARESTE on ystävällisesti antanut minulle tietoja näiden muotojen levinneisyydestä mainiten mm., että muoto *mihe* tavataan Ristissä, Harju-Madisessa ja Kuusalussa. Kuitenkaan en voi tarkemmin puuttua tässä Saaresten tiedonantoihin, koska ne ovat herättäneet uusia kysymyksiä, joihin nyt en voi saada vastausta.

Toivon kuitenkin sekä viron että vatjan muotojen joutuneen näin oikeaan yhteyteensä.

Tärkeä todistuskappale vatjan aikaisemmasta diftongillisuudesta ovat myös kreeviniläisissä muistomerkeissä esiintyvät runsaat diftongilliset muodot. Jos se oletus, että kreeviniläiset ovat Kukkosista kotoisin, pitää paikkansa, niin on todettavissa, että kreeviniän eroamisen aikaan noin 1450 vielä oli heidän murteessaan diftongillisia muotoja; nykyään Kukkosissa on joko *ō*, *õ*, *ē* tai *ū*, *ü*, *ī*. Jos olettaisimme diftongiutumisen kreevineillä tapahtuneen vasta muuton jälkeen, joutuisimme asettamaan tälle äänneilmille myöhemmän aikamäärän, kuin alkuperäisen pitkän vokaalin oletajat ovat asettaneet. Emme voi päätyä muuhun tulokseen, kuin että diftongit Kukkosissa ovat verraten myöhäisenä aikana oienneet.

Vielä muuan seikka vatjan kielen alalta. Kettunen kaikesta päättäen edellyttää muutossarjaa (s. 21):

*vēiäk > *vējä* > *vijä* > *vijjä* > *vidjä*.

Miksi siis vatjassa ei ole tapahtunut muutoksia:

*meien > *meijen* > *mijen* > *mijjen* > *midjē*,

*reien > *reijen* > *rijen* > *rijjen* > *ridjē*,

vaan *medjē*, *redjē*? Koska *j* kahdessa jälkimmäisessä tapauksessa on kehittynyt *dj*:ksi niinkuin ensimmäisessäkin, niin se varmaan on ollut yhtä voimakas, ja sen olisi pitänyt yhtä hyvin ylentää edellistä vokaalia.

Koko sen tyyppin, jossa paikoin vatjassa diftongin alkukomponentin mukainen pitkä vokaali on päässyt valtaan, Kettunen selittää *k a r j a l a n* murteen vaikutuksesta syntyneeksi (VKÄH §§ 301, 304, 307). Olettaen että Kettunen vatjan etevänä tuntijana on oikeassa, on syytä kat-

sastaa tämän kannanoton seuraamuksia. Porkka merkitsee puheena olevat inkeröismurteen äänteet *ö, õ, ê*, esim. *sõ, hõ, iêdä*; merkinnät tarkoittavat väli- ja ylävokaalien välisiääänteitä. Näiden asemesta on paikoin kuitenkin selvät *ī, ū, ū̄*. Kettunen sanoo: »Näyttää jokseenkin varmalta, että nämä molemmat pitkien vokaalien tyypit ovat kehkeytyneet *ie, uo, üö* -diftongeista, joten niissä ei ole mitään erikoisesti alkuperäistä suomen murteisiin verraten, yhtä vähän kuin niissä on mitään karjalaista» (Suomen murteet II s. 188). Samaa mieltä on SOVIJÄRVI (Foneettis-äännehistoriallinen tutkimus Soikkolan inkeröismurteesta s. 111). Yhtyen heihin totean siis vain, että karjalassa, joka ei muuten tunne pitkää vokaalia puheena olevissa asemissa, on Inkerissä tapahtunut diftongin oikeneminen edellisen komponentin hyväksi, tai on saatu jonkinlainen molempien komponenttien keskiarvo. Kaukana siitä, että Kettusen huomautus puheena olevan vatjan äänneseikan karjalaisperäisyydestä heikentäisi oletustani, se päinvastoin todistaa diftongin oikenemisen tapahtuneen juuri silloin, kun muudan sukukieli, karjala, on joutunut voimakkaan vieraan vaikutuksen alaiseksi. Tosin OJANSUU oletti karjalaisilla olleen »vielä» pitkät vokaalit heidän siirtyessään Pähkinäsaaren rauhan jälkeen Inkeriin, mutta oikeampaan ovat varmaan osuneet Kettunen ja Sovijärvi katsoessaan diftongin oikenemisen tapahtuneen.

VIRON kieleen siirtyessämme kiinnitämme tarkemmin huomiota jo edellisestä tuttuihin kahteen ongelmaan.

Viehättävää olisi asettaa viron *uo, üö, ie > õ, ȭ, ē*-muutokset laajempaan yhteyteen, vaikka vasta näiden ja niiden yhteydessä ehkä olevain äänteenmuutosten maantieteellinen levinneisyys, joka minulle on tuntematon, lopullisesti ratkaisee ongelman. Tekisi näet mieli asettaa seuraava yleinen sääntö viron kielessä: Ensimmäisessä tavussa olevat ylävokaalit ovat alentuneet välivokaaleiksi, jos välittömästi seuraa matala tai välivokaali. Siis:

a) *ua, ūa, ia > oa, õa, ea*: *noa* 'veitsen', *toas* 'tuvassa', *sõendada* 'rohjeta', *sead* 'siat', *vea* 'vian', *peab* 'pitää'.

b) *uo, io > oo, eo*: *toon* 'tuon', *soo* 'suo', *koon* 'kudon', *leos* 'liossa', *seotud* 'sidottu'.

c) *üö > õõ*: *tõõ* 'työ', *lõõn* 'lyön'.

d) *ue, üe, ie > oe, õe, ee*: *poen* 'pujahdan', *toed* 'tuet', *kõeb* 'palaa', *sõed* 'sydet', *veen* 'veden', *meel* 'mieli', *peeti* 'pidettiin'.

Suppealla alueella tavataan ylävokaalin vastaavaa alenemistä *h:n* edellä: Siis:

e) *uha, ūha, iha > oha, õha, eha*: *pohas* 'puhdas', *toha* 'tuhan', *põha* 'pyhä', *leha* 'liha', *veha* 'viha'.

f) *uhe, ühe, ihe > ohe, õhe, ehe*: *tõhenda* 'tyhjennän', *õhe* 'yhden', *rehe* 'riihen'.

Edelliselle vastakkainen muutos tunnetaan myös suppea-alaisena. Se on, niinkuin Kettunen on huomauttanut, suhteiden sekaantumista, vieraspohjaista analogiaa, jos sitä nimitystä haluamme käyttää. Siis:

õha, õha, eha > uha, ūha, iha: *kuha* 'kohdan', *uhak* 'ohdake', *kuhama* 'kohisemaan', *kiha* 'ruumis', suom. *kehä, riha* 'harava', *iha* 'iltarusko',

kirjak. *cha*. — Muita esimerkkejä minulla ei ole. Kenties sekaantuminen ei ulotukaan kaikkiin tapauksiin.

Jos *uo, uö, ie > ö, õ, ē* tässä on asetettu oikeaan yhteyteensä, niin ne osoittautuisivat erikoistapauksiksi esitetystä yleisestä ensi tavun ylävokaalien alenemisesta. Kriteerinä olisi tässä se, että näiden levinneisyysalue on suurin piirtein sama kuin muiden a, b, c -kohdissa mainittujen esimerkkisanain. Ei kuitenkaan ehdottomasti. Sillä tunnettua on, että ääntenmuutos voi pesäalueellaan toteutua suvereenisesti, mutta siitä huolimatta periferiassa vain eräiltä osiltaan. Alkavan ääntenmuutoksen ei myöskään heti tarvitse toteutua koko laajuudessaan, vaan vasta ajan oloon. Opettavaisia esimerkkejä esittää ERNST GAMILLSCHEG kirjassaan *Die Sprachgeographie*. Saaresten Eesti keele murdeatlas antanee aikanaan lopullisen vastauksen kysymykseen.

Setälä viittaa Yhteissuomalaisen äännehistoriansa jatkoarkeissa s. 485 *juua, süüa, viia* -muotojen selitykseksi siihen seikkaan, että vastaavanlaista kehitystä on esim. Etelä-Pohjanmaalla: *puurua* part., *perintyyä* part., *sanua* inf., *kutua* inf. -tyypeissä. Pikemmin olisi kuitenkin ollut syytä viitata viron omaan äännekehitykseen, joka, niinkuin yllä a-kohdassa on huomautettu, on mainitulle juuri päinvastainen, esim. (*nuga* ~) *nuu > noa* jne. Sittemmin Setälä katsoi vokaalien eri kvaliteettien saavan selityksensä astevaihtelusta.

Kettunen taasen on turvautunut erilaisiin selityksiin. Viron *juua, süüa, viia* -tyypissä hän katsoi kadonneen dentaalin aiheuttaneen vokaalin korkenemisen, mutta kun ilmeisesti on esimerkkejä muissakin tapauksissa korkenemisesta, selitykseksi omaksuttiin *v o i m a k a s* siirtymä-äänne ja nimenomaan bilabiaalinen *v*, esim. *juua*, joka vaikutti assimiloivasti vokaaliin, vast. *ji*:hin. Selitys ei ole vakuuttava. Kettusen pitkästä, kaksi sivua täyttävästä esityksestä näet turhaan hakee osviittaa siitä, miten virossa yleiset *juua, süüa, viia*, joissa ei ole eikä ole ollut bilabiaalista *v*:tä; on käsiteltävä. Samoin Wiedemannin mukaan etelävirossa *rög ~ rüa*, (*t*)*sög ~ (t)süa* (sanakirja ja kielioppi s. 365), Tarton murteessa kylläkin gen. *ruuva*, (*t*)*surva*. Ja oudoilta näyttäisivät nuo vastakkaiset kehitykset *tua > toa* 'tuvan', *tõa > tüa* 'tuoda'. Mielestäni *o > u*, *õ > ü*, *e > i* -muutosten perustaminen seuraavan *v:n*, vast. *j:n* vaikutukseen on teorian rakentamista tikun nenään. Että dentilabiaalinen *v* ei ole vaikuttanut mitään edelliseen vokaaliin, niinkuin suomen *juova, suova*, viron *joovastus, hoov, hoovata, koov, loovida, roov, soov, toover* todistavat, mutta bilabiaalinen *v* tai siirtymä-äänne kylläkin, on löyhä hypoteesi.

Mutta onpa muitakin korkenemistapauksia. Kodaveren murteessa on omat vaihtelusuhteensa ja etelävirossa taasen omansa. Edellisessä on *lüme* 'eläimiä' ~ *luamäs* 'kalanpyydys', *vüläb* ~ *vualanud* 'virrannut', *sümä* ~ *süädä*, *mäl* 'mieli' ~ *miälël*. Jälkimmäisessä: esim. *lüm* 'eläin' ~ *lömä*, *sü* 'syön' ~ *sönü*, *käl* 'kieli' ~ *këlë*, paikoin myös *vëra* t. *vira* 'vieraan' ~ *vërast* 'vierasta', *rëm* t. *rím* 'riemu' ~ *rëmmu* 'riemun'. Diftongilähtöisyys on niin ilmeinen, että Kettunenkin katsoo korkean vokaalin viittaavan aikaisempaan diftongiin. (EKÄH ss. 138, 139, Untersuchung über den kodaferschen Dialekt ss. 62, 67.) Nyt hän kuitenkin näyttää soutavan ja huopaavan (s. 25). Muitakin selitettäviä tarjoutuu: Tudu-

linnan vaihtelusuhteet *luam* ~ *luomad*, *suän* ~ *suoned*, *süemä* ~ *süönd*. Kuinka paljoo yksinkertaisemmaksi kaiken tämän ymmärtäminen käykään, jos tyytyy toteamaan, että näissä vaihteluissa toisessa tapauksessa toinen, toisessa tapauksessa toinen diftongin komponentti on päässyt voittoon. Erittäin tärkeä on vielä Kettusen ilmoitus, että hän setukaismurteen alalta on tilapäisesti merkinnyt diftongiutumista heikossakin asteessa ja Koivan kielisaarekkeella selvän diftongin, jonka hän kuitenkin tahtoo olettaa lätin vaikuttamaksi (s. 25).

Kettunen pitää painavana todistuskappaleena viron muotoa *roa* (Wiedemannilla *rōa*) ja palaa siihen vielä uudemman kerran. Puhumattaakaan siitä, että se *roog*-alueella voi olla nominatiivin ym. muotojen analogiaa, se myös *ruog*-alueella voi olla äänneläillinen. Katsotaanpa siis:

Kettunen: *rō_han > *rōan* > *roa*.

Airila: *ruo_han (> *ruoan*) > *rūan* > *rua* > *roa*.

Muoto *rua* on viron äännerakenteelle vieras eikä siis ole voinut säilyä (ks. taas äskeitä a-kohtaa). Näin ihmeen yksinkertaiseksi osoittautuikin tuo »paha tapaus». Kettusen kaipaaman *rūa*-muodon Wiedemann, kuten huomautimme, mainitsee kieliopissaan etelävirosta (s. 365).

Virhepäätelmänä pidän sitä tulkintaa, minkä Kettunen antaa tunnetulle säännölle: pitkät vokaalit ovat lyhenneet virossa, vepsässä ja jatkassa ensi tavussa *h*:n edellä (ss. 26, 27). Kun hän katsoo muotojen *rohä*, *mehe* ym. »yksiselitteisesti» viittaavan pitkään vokaaliin, niin on vain sanottava, että tässä on pitkä vokaali käsitettävä pitkäksi vokaaliainekseksi ja joka tapauksessa sisällytettävä tuohon kategoriaan diftongit *uo*, *üö*, *ie*. Tuo pitkä vokaalikvantiteetti, sehän se ei voi säilyä *h*:n ennenaikaisen artikulaation edellä eikä suinkaan vain homogeeninen pitkä vokaali. Vrt. muuten diftongin lyhenemistä suom. murt. *tossa*, *tonne*, *tohon*; lounaismurt. *sēvoks*, 'sen vuoksi', *eimös* (~ *eimos*) 'ei myös'. Näissä varmaankin verraten myöhäisissä murremuodoissa diftongi on lyhennyt samaan tapaan kuin edellisissäkin tapauksissa. (Eiköhän pohjaltaan juuri samaa *h*:n artikulaation ennakoimista tavata viron ja vatjan metateeseissa: vir. *jahvatan* 'jauhatan', *lahjaks* 'laihaksi', vatj. *javan* 'jauhan' *jevi* 'jouhi'?)

S u o m e n murteista monet todistavat, miten *tūa*, *sūä*, *tūä* -tyyppi on käsitettävä. Niinpä Tornion murteessa ne seudut, joissa dentaalispirantti on kadonnut tai katoaa ikäänkuin silmien edessä, tavataan missä muotoja *tuä*, *süä*, *tüä*, missä *tūa*, *sūä*, *tūä*, vieläpä *tūa*, *sūä*, *tūä*. Viimeksi mainittuja muotoja on merkitty paikkakunnilta, missä vanhalla polvella dentaali on säilynyt, — siitä huolimatta nuorella polvella heti alkavat tällaiset muodot. Näissä muodoissa ei ole ollut bilabiaalista eikä dentilabiaalista, ei yksinäis- eikä geminaatta-, ei siirtymä-äänteenä eikä varsinaisena äänteenä esiintyvää *v*:tä, ja kuitenkin on tapahtunut vokaalin yleneminen. Edelleen joutuu kysymään, miksi suomessa ei sanota *viijä* (tekijännimi), *liiju* 'lieju'. Oliko *vēäk > *vējä* > *viijä* sarjassa *j* todella niin paljoo voimakkaampi, että se kykeni nostamaan *e*:n *i*:ksi, jota *vējä (tekijännimi), *lējū -sanain *j* ei kyennyt? Usko joutuu koetukselle.

Nimenomaan suomen kielen kannalta RAPOLA on käsitellyt tätä erikoiskysymystä Vir. 1925 s. I—, jossa kirjoituksen alaotsikko »*uo* > *ū* >

u, üö > ū > ü, ie > ī > i vokaalin edellä» ilmaisee tekijän kannan. Hän sanoo s. 7: »— puheena olevat, ääntämistä helpottavat muutokset ovat alkaneet heti, kun niiden edellytykset (s.o. tarve) ovat esiintyneet, toisin sanoen heti *γ:n* ja *δ:n* kadottua». (Lisäesimerkkinä olkoon Tornion murteen *vuento* < *vuovento*.) Rapolan kirjoituksen lukeminen antaa lukijalle sen turvallisuuden tunteen, jonka vain välittömästi vakuuttava esitys voi suoda. Oikeassa on Rapola varmasti myös asettaessaan (esim. s. 8) kehityskulun **tuodak > tuoa > tūva > tuvva*, sillä juuri näin *v:n* synty on käsitettävä eikä niinkuin nähtävästi Kettunen: **tōak > tōua > tūua > tuvva*. Arvelevammin suhtaudun vain Rapolan käsitykseen triftongin alkuperäisyydestä kaikissa tapauksissa. Triftongi on kyllä varmaan esiintynyt ja esiintyy — ainakin ohimenevänä ilmiönä — sellaisissa tapauksissa kuin (*en*) *tieä, tieon, lüöen*, mutta tuskin tyypissä *ruoan* etc. — (On muuten merkille pantava, että Kettusen mielestä ääntämys *ruoan* ei ole mahdollinen (s. 22), mutta tätä yksinkertaista ja vakuuttavaa *ruoan > rüan*-kehityksen syytä teoria estää häntä omaksumasta.) — Aivan toinen seikka on triftongin oletettava aikaisempi esiintyminen kantasuomessa tyypeissä *suo ~ suoita, tūö ~ tūöitä, tie ~ tieitä*, joissa diftongiutumisen on tapahtunut jo kantasuomessa periytyen näin kaikkiin itämerensuomalaisiin kieliin.

Liivin kielessä ovat huomattavia *suo* 'suo', *süödä* 'syödä', *süeb* 'syö', *tieit* 'tietää'-muotojen rinnalla *k^uodä* 'kota', *pⁱedäe* 'petäjä'. Setälä päätteli, että nämä molemmat diftongiutumistyytit ovat kulkeneet liivissä rinnan (ÄH s. 489). Kettusen kanta ei selviä siitä kovin lyhyestä maininnasta, joka tulee liivin kielen osalle s. 26. Äsken mainittujen kahden diftongityypin kronologinen rinnastaminen ei kuitenkaan voi olla oikeata; pikemmin on katsottava tässä esiintyvän kaksi toisistaan kokonaan riippumatonta äänneilmiötä. Tämä saa lisätukea siitä, että Liivinmaan liiviläisillä ei ollut SJÖGRENIN 100 vuotta sitten tekemien muistiinpanojen mukaan tuota jälkimmäistä diftongityyppiä. Postri on tutkimuksessaan *Grundzüge der livischen Lautgeschichte* (ks. erittäin ss. 115, 121) laajalti ja ansiokkaasti perustellut käsitystään, että lyhyiden *o:n* ja *e:n* muutokset eivät ole pohjaltaan diftongiutumista lainkaan, vaan tuota skandinavaarisista kielistä hyvin tunnettua murtumaa, »Brechung». Tätä käsitystä ei voida vaiti ollen sivuuttaa näistä asioista puhuttaessa, niinkuin Kettunen tekee.

Oikeassa prof. Kettunen on parissa detaljissa. Viron *peeti* 'pidettiin', *koon* 'kudon' ym. ja vatjan *pētti, kōn* ym. esimerkeiltä puuttuu todistusvoimaa, koska substituutio-oletusta *ō, ē* pro *uo, ie* ei voida *t o d i s t a a* vääräksi, vaikka oman varman käsitykseni mukaan nuo mainitut muodot olivat mukana diftongien oikenemisessä. Niinikään vatjasta mainitsemaltani esimerkiksi *vühè* puuttuu todistusvoima, koska samassa tekstissä (Kettunen — Posti, Näytteitä vatjan kielestä s. 146) näkyy olevan muunkin luonteisia *ü*-tapauksia. Mutta tämän esimerkin poistaminen ei vaijuta pääasiaan yhtään mitään.

Huolimatta melko perusteellisesta argumentaatiosta en voi sanoa itämerensuom. kielten etevän tuntijan vakuuttaneen minua kantansa todenmukaisuudesta. On kaksi tosiasiaa, jotka lujittavat käsitystäni.

Toinen on diftongillisten muotojen levinneisyys. Alue käsittää koko suomen kaikkine murteineen, karjala-aunuksen, liivin, kolmanneksen viroa — siihen kuuluvat mm. nuo pienet, joka suhteessa vanhoilliset Kihnun ja Muhun saaret —, osan vatjaa, jonka lisäksi vepsässä on esimerkkejä, niukkoja kylläkin, aikaisemmasta diftongillisuudesta. On toki huomattava, että diftongit esiintyvät voimakkaimmin konservatiivisimmissa ja vähimmän vieraan vaikutuksen alaisina olleissa kielissä, yksinäisvokaali taas niissä, joiden äännejärjestelmä on järkkynyt vieraan vaikutuksen painon alla. Kettunen kyllä pitää saksan vaikutusta viroon vähäisenä, minä taas en valtavana. Mutta tämän, väitöskirjaksi sopivan aiheen todisteleminen vaatisi useammankin Virittäjän numeron, jos mieli edes pääasioita saada esitetyksi. — Toinen painava seikka on se, että äänneilmio tyypeissä *juaa*, *syjä*, *viä* selitetään toisin suomessa ja karjala-aunuksessa esiintyvänä, toisin taas virossa ja vatjassa esiintyvänä. Näin teki Setälä (ÄH s. 484). Että hän olisi oikeassa, ei ole mahdotonta, mutta erittäin epätodennäköistä. Myöhemmin hän, niinkuin jo on mainittu, asettaa vokaalien vaihtelun astevaihtelun yhteyteen.

Niistä argumenteista, joita edellä on esitetty, koottakoon tähän lopuksi vähäinen valikoima.

Mikä ero *j*:n artikulaatioissa on sanoissa **(en) tēja* ja **lēju*, joka aiheuttaa sen, että edellinen kehittyy asuun *tijä*, *tijjä*, mutta jälkimmäinen ei missään asuun *liju*, *lijju*?

Erehdynkö väittäessäni, ettei voida esittää vatjasta ainoatakaan esimerkkiä, joka tukisi oletettua kehitystä *eu > iu* (*meuz > miuz*)?

Onko todella esitetyn teorian mukaan edellytettävä nykyvirossa muotoa *rua* 'ruoan'?

Miten on ymmärrettävä, että paikoin Tornion murteessa vanha polvi sanoo *tuoda*, mutta nuori *tūa*, *tuà*, vaikka »välittäviä» *v*:llisiä muotoja ei kuule mailla halmeilla?

Lieneekö Kettusen nykyinen kanta se, että viroon *tūa*, eteläviroon *tūma*, inkeroisurteen *tūmä* ja suomen *tūa* muodoissa *u* selittyy ensimmäisessä tapauksessa (olemattoman) *v*:n aiheuttamaksi korkenemiseksi, toisessa kvantiteettivaihtelun aiheuttamaksi korkenemiseksi, kolmannessa diftongin oikenemiseksi ja neljännessä jälleen (olemattoman) *v*:n aiheuttamaksi korkenemiseksi?

Ovatko Basilier'n Isaijevan vepsästä tekemät »virhemerkinnät» *mēl*, *mis*, *mihed* ym. (pro: *mēl*, *mes*, *mehed*) älyllisestä vai moraalisesta alamitaisuudesta johtuvia? Vai mitämaks kuuroudesta?

Kettunen ei ole voinut esittää ainoatakaan tosiasiaa, joka horjuttaisi käsitystäni. Uskon sen voittavan, jos ei ennen, niin ainakin silloin, kun arv. vastaväittäjäni kulmilla jo kasvaa oravikuusi, — minusta puhumattakaan.

M. Airila.